

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

ОСТАПЧЕНКО ВІКТОРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.112: 801.631.5:81'38

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ТА ПРАГМАСТИЛІСТИЧНІ
ВЛАСТИВОСТІ
ЛІРИКО-ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ Р. М. РІЛЬКЕ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
БЕЗУГЛА Лілія Ростиславівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри німецької філології
та перекладу.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
МАРІНА Олена Сергіївна,
Київський національний лінгвістичний
університет,
доцент кафедри англійської філології
і філософії мови імені професора
О. М. Мороховського;

кандидат філологічних наук, доцент
ПРОХОРОВА Поліна Володимирівна,
Запорізький національний університет,
докторант кафедри теорії та практики
перекладу з англійської мови.

Захист дисертації відбудеться 23 травня 2019 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.27 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7-75.

Із дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий 16 квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено встановленню лінгвокогнітивних і прагматистичних особливостей лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке.

Інтенсифікація лінгвістичних досліджень лірико-поетичного дискурсу зумовлена особливостями вираження естетичної та комунікативної функції мови в їхньому взаємозв'язку, що спричиняє посилення уваги до комунікативно-прагматичних (М. О Акішина, М. Ф. Алефіренко, Л. Р. Безугла, К. В. Вороніна, Т. ван Дейк, О. В. Заболотська, О. С. Маріна, А. Мерілай, І. О. Свинцова, Дж. Р. Серль, К. О. Шилова) і лінгвокогнітивних (В. І. Бабич, Л. І. Белехова, О. О. Гриняк, І. О. Маляренко, О. Л. Мороз, І. В. Приходько, Я. М. Просяннікова, П. В. Прохорова, М. Р. Ткачівська) аспектів поетичного тексту.

Нове висвітлення отримує і поетичний здобуток Р. М. Рільке – з позицій когнітивного (К. А. Білик, І. О. Воробей, Л. В. Ерофєєва, І. П. Черкасова) та дискурсивного (М. Ю. Булгакова, Д. М. Володіна) підходів. Встановлено мовні особливості поезії Р. М. Рільке: лексичні (Н. В. Воронєвська, А. Дестро, Й. Штайнер), синтаксичні (А. Вагнер, М. В. Гончарова, У. Фюлленборн, Н. Г. Ходаковська), морфологічні (О. Г. Ольцієн, А. Шталь), евфонічні (В. М. Жирмунський, В. Кайзер, Г. Шульц, Й. Шустер), текстові (В. Г. Адмоні, Г. М. Засєєва, Д. Лампінг, О. О. Разумовська), а також специфіку її метафорики (Д. Клауде, Л. Шпіцер) та інтертекстуальності (Н. В. Пігіна). Проте, стилістичні особливості лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке в комплексному когнітивно-прагматичному аспекті дотепер перебували поза увагою лінгвістів.

Актуальність роботи визначається дискурсивною, когнітивно-поетичною й прагматистичною спрямованістю дослідження, що відповідає антропоцентричній парадигмі лінгвістики і відображає інтегративні процеси когнітивної поетики, лінгвопрагматики та дискурсивної стилістики; а також своєчасністю вивчення поетичного здобутку Р. М. Рільке з позицій когнітивної прагматики та дискурсології. Обраний дослідницький напрям робить внесок у вирішення **наукової проблеми** інтеграції лінгвокогнітивних, лінгвопрагматичних і лінгвостилістичних аспектів дослідження художнього тексту й дискурсу.

Зв'язок роботи з науковими планами. Тема дисертації відповідає профілю наукових розробок, що проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у межах наукової теми «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (номер державної реєстрації 0114U004320).

Об'єкт дослідження становлять поетичні тексти Р. М. Рільке, які є мовним утіленням його лірико-поетичного дискурсу. **Предмет** аналізу – лінгвокогнітивні та прагмастилістичні властивості лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке, зокрема особливості актуалізації його ключових художніх концептів та імплікатур за допомогою лінгвостилістичних засобів.

Мета дослідження полягає у встановленні лінгвокогнітивних і прагмастилістичних властивостей лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке, які знаходять відображення в актуалізації його ключових художніх концептів та імплікатур за допомогою лінгвостилістичних засобів.

Відповідно до поставленої мети вирішуються такі **завдання**:

- виопрацювати теоретичні засади вивчення лінгвокогнітивних і прагмастилістичних властивостей лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке;
- виявити ключові художні концепти його авторської картини світу;
- змодельовати матриці доменів встановлених концептів;
- обґрунтувати функціонування стилістичних засобів як тригерів актуалізації художніх концептів у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке;
- з'ясувати закономірності функціонування стилістичних засобів як тригерів імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке;
- систематизувати когнітивні операції, які лежать в основі актуалізації ключових художніх концептів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке.

Матеріал дослідження склав корпус із 900 поетичних текстів Р. М. Рільке, зібраних методом суцільної вибірки з його збірок загальним обсягом близько 1000 сторінок.

Методологічною базою роботи слугують принципи прагмапоетики, когнітивної поетики, прагма- та дискурсивної стилістики, які характеризуються єдністю когнітивного, комунікативного та стилістичного аспектів (Л. Р. Безугла; Л. І. Белєхова; І. А. Бехта; Є. В. Бондаренко; С. В. Волкова; О. П. Воробйова; Т. ван Дейк; О. Я. Дойчик; С. А. Жаботинська; О. С. Маріна; А. П. Мартинюк; О. І. Морозова; В. Г. Ніконова; Л. С. Піхтовнікова; А. М. Приходько; В. О. Самохіна, В. Г. Пасинок; М. Фрімен; Р. Цур; І. С. Шевченко). У теоретичних положеннях дослідження інтегровані теорії імплікатур (Г. П. Грайс), когнітивної граматики (Р. Ленекер), концептуальної метафори (М. Джонсон; Дж. Лакофф) та матричних концептуальних моделей (Є. В. Бондаренко; С. А. Жаботинська; Р. Ленекер).

У роботі використано комплекс дослідницьких **методів**, який охоплює: загальнонаукові методи дедукції, індукції, опису і спостереження; філологічні методи пильного читання, паралельних місць, конкордансу та герменевтичний (для встановлення смислових зв'язків досліджуваних текстів і їхньої інтерпретації), методи когнітивної поетики: концептуального

аналізу тексту, побудови дискурсивної конфігурації концептів, матричного моделювання, аналіз базових когнітивних операцій (для виявлення ключових художніх концептів досліджуваного дискурсу і встановлення особливостей їхньої актуалізації); методи прагмалінгвістики: інтенційний (для виявлення комунікативної інтенції автора), пропозиційний і пресупозиційний аналіз, метод експлікації імплікатур (для з'ясування особливостей їхньої актуалізації на ґрунті мовних тригерів), когнітивно-прагматичний аналіз метафори (для визначення когнітивно-прагматичних типів метафоричних імплікатур); лінгвостилістичні й лексико-семантичні методи: лінгвостилістичний, контекстуальний, лексико-семантичний, компонентний, аналіз словникових дефініцій, аналіз ключових слів і їхніх смислових корелятивів (для характеристики тригерів актуалізації художніх концептів досліджуваного дискурсу); елементи кількісної обробки даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в рамках когнітивної прагмапоетики встановлено лінгвокогнітивні та прагматистичні особливості лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке, зокрема, вперше: розроблено когнітивно-прагмалінгвістичну методичну процедуру аналізу стилістичних засобів як тригерів актуалізації художніх концептів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке; визначено дискурсивну конфігурацію концептів лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке; модифіковано поняття імплікатури для лірико-поетичного дискурсу; окреслено закономірності актуалізації художніх концептів та імплікатур за допомогою тригерів – стилістичних засобів у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке; виявлено когнітивні операції, які забезпечують актуалізацію досліджуваних художніх концептів та імплікатур.

Наукова новизна роботи може бути узагальнена в таких **положеннях, що виносяться на захист**:

1. Лірико-поетичний дискурс Р. М. Рільке становить мовленнєво-мисленнєвий простір, що створюється поетом і його читачем за посередництвом лірико-поетичного тексту та поєднує в собі три аспекти – мовний (лірико-поетичний текст, який характеризується широким колом стилістичних засобів), комунікативний (комунікація між автором і читачем, яка визначається превалюванням поетичної функції мови) і когнітивний (дискурсивна конфігурація художніх концептів).

2. Дискурсивну конфігурацію концептів лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке утворюють ключові концепти БОГ, БУТТЯ, ЛЮДИНА, МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА, РІЧ, які є взаємно пов'язаними, оскільки кожний концепт пояснюється у матриці доменів за допомогою кожного з інших концептів конфігурації. Найчастіше для пояснення інших концептів використовуються концепти ЛЮДИНА та БУТТЯ.

3. Лінгвостилістичні засоби слугують тригерами, які викликають у свідомості читача тексту активацію художніх концептів та імплікатур.

4. Художні концепти активуються за допомогою фоно-, лексико-і синтактико-стилістичних тригерів у ході когнітивних операцій фокусування (різні види повтору та стилістично маркована лексика), специфікації (парентеза, звертання і приєднання), соположення траектора і орієнтира (анжамбеман).

4.1. Фоностилістичні тригери охоплюють алітерацію, асонанс і паронімічну атракцію, які підсилюють семантику відповідного слова.

4.2. Лексико-стилістичними тригерами є лексичний повтор (анафора та епіфора з контактним або дистантним розташуванням повторюваної лексичної одиниці з можливою зміною дистрибуції або граматичної форми) і стилістично маркована лексика (релігійні й мистецькі терміни, біблеїзми, архаїзми, поетизми й okazіоналізми).

4.3. Синтактико-стилістичні тригери (п'ять типів анжамбеману, синтаксичний паралелізм, антитеза, хіазм, три типи вставних конструкцій, звертання, приєднання) маркують сильні позиції тексту, сприяючи семантичному виділенню лексем, які їх наповнюють, що зумовлює актуалізацію релевантних концептів.

5. Імплікатури, різновиди яких виокремлюються за критерієм тригера – стилістичного засобу, активуються у ході когнітивних операцій аналогового мапування (метафоричні імплікатури), субститутивного мапування (метонімічні й перифразові), специфікації (епітетні), наративного мапування (алюзивні) та профілювання (риторичні імплікатури).

5.1. Метафоричні імплікатури маніфестуються у простій метафоричній пропозиції, яка демонструє чотири моделі залежно від експліцитного або імпліцитного способу вираження її елементів. Найчастотнішою є модель, у якій концепт-ціль і спільну ознаку виражено експліцитно, а концепт-джерело – імпліцитно. Типовими метафоричними корелятами у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке є БУДІВЛЯ, ДЕРЕВО, ЛЮДИНА, ПРОСТІР, РІЧ, оскільки вони наявні у матрицях всіх ключових художніх концептів.

5.2. Тригерами метонімічних імплікатур є різні види метонімії (синекдоха, антономазія, метафтонімія), перифразових – різні види перифразу (ознаковий, каузальний, метафоричний, метонімічний і метафтонімічний).

5.3. Епітетні імплікатури визначають якості об'єкта, які є важливими в дискурсивному контексті, та слугують реалізації епітетом інформативної і метафоричної функцій.

5.4. Алюзивна імплікатура за критерієм зв'язку з денотатом (висловленням, текстом, особою, релігійним сюжетом, історичною подією, витвором мистецтва, народною прикметою/традицією, географічною

назвою) має два типи: 1) пропозиційний смисл, який є культурним денотатом; 2) пропозиційний смисл, який впливає з характеристик культурного денотату.

5.5. Риторичні питання як тригери імплікатур становлять загально-питальні, спеціально-питальні та альтернативні структури, демонструючи п'ять типів за критерієм відповіді.

Теоретична значущість дослідження визначається його внеском у розвиток когнітивно-прагматичного напрямку в лінгвопоетиці та лінгвостилістиці (встановлення ролі стилістичних засобів у актуалізації художніх концептів та імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке). Отримані результати сприяють подальшому поглибленню теорій імплікатур (модифікація поняття імплікатури для лірико-поетичного дискурсу), концептуальної метафори (визначення когнітивно-прагматичних типів метафоричних імплікатур) та матричних концептуальних моделей (матричне моделювання художніх концептів лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке).

Практична цінність отриманих результатів зумовлена можливістю їхнього застосування у викладанні курсів теоретичної граматики (розділи «Синтаксис», «Прагматика речення») і стилістики (розділи «Фоностилістика», «Лексична стилістика», «Тропи і фігури») німецької мови, актуальних проблем лінгвістики (розділи «Прагмалінгвістика» і «Когнітивна лінгвістика»), спецкурсах із когнітивної поетики, прагматилістики, прагмалінгвістики, дискурсології, інтерпретації художнього тексту, а також у наукових дослідженнях студентів і аспірантів.

Апробація результатів дослідження здійснена на 7-ми наукових конференціях: 6-ти міжнародних (XIV, XV і XVI Міжнародних наукових конференціях «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 27 березня 2015 р., 5 лютого 2016 р., 3 лютого 2017 р.); VII Міжнародному науковому форумі «Сучасна іноземна філологія: дослідницький потенціал» (Харків, 23 вересня 2016 р.); Міжнародній науковій конференції «Художні феномени в історії світової літератури: перехід мови в письменництво («постколоніальні стратегії»))» (Харків, 6–7 квітня 2018 р.); VIII Міжнародному науковому форумі «Сучасна германістика: наукові дискусії» (Харків, 23 жовтня 2018 р.); 1 лінгвістичному семінарі («Ключові проблеми германського та романського мовознавства» (Луцьк, 2016 р.).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри німецької філології та перекладу і лінгвістичному семінарі факультету іноземних мов ХНУ ім. В.Н. Каразіна (2014–2019 рр.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 6-ти статтях, 5 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – за кордоном, і тезах 6-ти конференцій (загальний обсяг – 3,8 друк. арк.). Одну статтю виконано

у співавторстві з науковим керівником, де **особистий внесок** дисертанта полягає у зборі й аналізі мовного матеріалу та викладі положень дослідження.

Структуру роботи складають вступ, чотири розділи з висновками до них, загальні висновки, бібліографія (347 наукових і 14 лексикографічних джерел), список джерел ілюстративного матеріалу (9 позицій) і додатки (9 рисунків і 10 таблиць). Загальний обсяг дисертації становить 15 авт. арк., обсяг основного тексту – 9,4 авт. арк.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, наведено дані про мету, завдання, об'єкт, предмет, матеріал, методи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення, апробацію результатів та структуру дослідження.

У **розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке у когнітивному та прагмастилістичному аспекті»** розглянуто теоретичні витoki і методологічне підґрунтя дослідження, висвітлено вихідні теоретичні положення, надано дефініції основним термінам і окреслено методичну процедуру аналізу лінгвокогнітивних і прагмастилістичних властивостей лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке.

Лірико-поетичний дискурс (далі – ЛПД) Р. М. Рільке розглядається як мовленнєво-мисленнєвий простір, що створюється поетом і його читачем за посередництвом лірико-поетичного тексту та поєднує в собі три аспекти – мовний, комунікативний і когнітивний.

Мовний аспект утілюється в **лірико-поетичному тексті** (далі – ПТ), який становить виражену і закріплену в письмовій формі за допомогою мовних знаків сторону лірико-поетичного твору, що сприймається чуттєво.

Комунікативний аспект має прояв у комунікації між автором і читачем ПТ, яка характеризується превалюванням поетичної функції мови, що передбачає застосування широкого кола лінгвостилістичних засобів.

Когнітивний аспект передбачає актуалізацію художніх концептів (далі – ХК). Ключові ХК ЛПД Р. М. Рільке утворюють дискурсивну конфігурацію БОГ, БУТТЯ, ЛЮДИНА, МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА, РІЧ. **Дискурсивна конфігурація концептів** визначається як сукупність ключових концептів, які належать різним концептополям національної концептосфери і актуалізуються у певному дискурсі на ґрунті вербальних засобів (А. М. Приходько).

Використання в якості методологічної бази дослідження принципів прагмастилістики та когнітивної прагмапоетики зумовило застосування комплексу методів когнітивної поетики, прагмалінгвістики, лінгвостилістики,

лексичної і синтаксичної семантики, що уможливило розробку поетипної **методики аналізу** прагматистичних властивостей ЛПД Р. М. Рільке.

Перший етап передбачає літературознавчий аналіз ПТ Р. М. Рільке, що є необхідним з огляду на складність інтерпретації. У результаті цього аналізу сформульовано робочу **гіпотезу**, яка полягає у припущенні, що стилістичні засоби (фонетичні, лексичні, синтаксичні, текстові) викликають (*trigger*) у свідомості читача ПТ Р. М. Рільке на ґрунті певних когнітивних операцій активацію певних ХК та імплікатур, тому можуть розглядатися як їхні тригери. **Тригери** розуміємо як мовні засоби різних рівнів (фонетичні, лексичні, морфологічні й синтаксичні), за допомогою яких із залученням дискурсивного контексту актуалізуються ХК та імплікатури. Термін «тригер» ми трактуємо у річищі прагмалінгвістики, де цим терміном позначають мовну одиницю, яка ініціює певний імпліцитний смисл (С. Левінсон).

На **другому етапі** опрацьовано релевантні літературознавчі джерела і виокремлено основні мотиви й лейтмотиви поезії Р. М. Рільке за допомогою комплексного філологічного методу, що відповідає природі художнього тексту як холистичного цілого (І. А. Бехта).

Третій етап дослідження знаменує перехід до лінгвокогнітивних методів та полягає у реконструкції ключових ХК, які є втіленням авторської картини світу. Цей етап передбачає такі кроки: 1) встановлення експлікатів – експліцитно вербалізованих ХК – на ґрунті аналізу лексичного наповнення ПТ із виявленням частотності ключових слів; 2) аналіз особливостей актуалізації ключових ХК у дискурсі за допомогою методу матричного моделювання (Є. В. Бондаренко); під *матрицею* розуміємо набір доменів, які є профільною базою для концепту; в нашому випадку цей набір визначається пропозиційними зв'язками цього концепту з іншими ХК; фрагменти ПТ виражають відповідні пропозиції експліцитно або імпліцитно; 3) аналіз імплікатів – ХК, виражених імпліцитно, тобто за допомогою смислових корелятивів ключових слів (В. Г. Ніконова); 4) структурування за ключовими словами, смисловими корелятами і пропозиційними схемами картини світу автора – дискурсивної конфігурації ХК ЛПД Р. М. Рільке з тематично близькими концептами.

Четвертий етап стосується аналізу стилістичних засобів як тригерів актуалізації ХК ЛПД Р. М. Рільке.

На цьому етапі застосовуємо лінгвостилістичний метод, а також аналіз когнітивних операцій, наголошуючи, що стилістичні прийоми сприяють активації ХК у свідомості читача в ході когнітивних операцій (С. А. Жаботинська, Р. Ленекер).

На **п'ятому етапі** встановлюємо когнітивно-прагматичні властивості імплікатур у ЛПД Р. М. Рільке, зокрема аналізуємо їхні тригери – метафору,

метонімію, перифраз, епітет, алюзію і риторичне питання. *Імплікатура* у ЛПД є компонентом смислу, який імпліцитно виражений у тексті та активується в свідомості читача за допомогою мовних тригерів і дискурсивного контексту.

Для аналізу тригерів імплікатур також залучаємо концепцію когнітивних операцій, але до операцій когнітивної граматики за Р. Ленекером додаємо когнітивні операції мапування, які застосовуються для аналізу словесних поетичних образів (Л. І. Белехова, Дж. Лакофф).

У розділі 2 «Дискурсивна конфігурація художніх концептів лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке» за допомогою методики матричного моделювання надано характеристику ключовим художнім концептам авторської картини світу Р. М. Рільке, які утворюють дискурсивну конфігурацію: БОГ, БУТТЯ, ЛЮДИНА, МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА, РІЧ.

Змодельовані пропозиційні матриці цих ХК свідчать про уявлення Р. М. Рільке про відповідні сутності, що відображено в його ЛПД.

Уявлення Р. М. Рільке про **Бога** є протилежними та ґрунтуються на пантеїстичному світогляді й естетичній теології, ставлячи в центр сприйняття Бога людину. Доменами для ХК бог є ХК людина (ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ, ЧАС ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БУТТЯ (НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), РІЧ (НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), МИСТЕЦТВО (НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), ПРИРОДА (МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ).

Наприклад, домен ЯКОСТІ БОГА характеризує Бога як в експліцитних пропозиціях: *mein Gott ist dunkel* („*Ich habe viele Brüder in Soutanen...*“), так і в імпліцитних: *Du <Gott> bist, der niemals Sonntag hat, / der in die Arbeit Eingekehrte* +> *Бог є працюючий* („*Du bist der Alte...*“).

Із метафоричними корелятами ХК БОГ співвідноситься експліцитно – за допомогою структури *Du bist + Nomen*, прикметника *als* або сполучника *wie*: *Du <Gott> bist die sanfte Abendstunde* („*Es tauchten tausend Theologen...*“), або імпліцитно: *und du <Gott>: du bist aus dem Nest gefallen* +> *БОГ є ніби ПТАХ, тому що у нього є гніздо* („*Wenn ich gewachsen wäre irgendwo...*“).

Уявлення Р. М. Рільке про **буття** ґрунтується на співвіднесенні його, у першу чергу, з людиною, що зумовлює погляд на світ як людську істоту, яка має душу (*Weltinnenraum*) і може творити, мислити, відчувати. Доменами для ХК БУТТЯ є ХК людина (РІЗНОВИДИ, МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БОГ (ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), РІЧ (ЯКОСТІ,

НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), МИСТЕЦТВО (НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), ПРИРОДА (ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ).

Наприклад, домен ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ БУТТЯ має пропозиційний зв'язок з ХК БОГ: *Буття існує тому, що його створив Бог*, що витікає із численних алюзій на сотворіння світу Богом, описаного у Біблії: *Dein allererstes Wort war: Licht. +> У Біблії написано: Бог сказав: «Хай буде світло!» і створив світ („Dein allererstes Wort war...“).*

Значущою для розуміння картини світу Р. М. Рільке є одна з пропозицій домену МІСЦЕ ІСНУВАННЯ БУТТЯ: *Буття існує у душі людини / душі світу (Weltinnenraum)*, що пов'язує ХК БУТТЯ із ХК ЛЮДИНА: *Nirgends, Geliebte, wird Welt sein, als innen („Die Duineser Elegien“, VII).*

Людина постає в ЛПД Р. М. Рільке, перш за все, в іпостасі поета, який шукає Бога і є співпричетним до всього, що відбувається в світі. Доменами для ХК ЛЮДИНА є ХК ПРИРОДА (МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БОГ (ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ, РІЗНОВИДИ, НА ЩО ДІЄ, ЯКОСТІ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БУТТЯ (ЧАС ІСНУВАННЯ, МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), РІЧ (НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), МИСТЕЦТВО (РІЗНОВИДИ, НА ЩО ДІЄ, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ).

Наприклад, одна з пропозицій домену ТЕ, НА ЩО ВПЛИВАЄ ЛЮДИНА, – *Людина впливає на буття (час, життя, світ): Wir machen mit Worten und Fingerzeigen / uns allmählich die Welt zu eigen, („Du, mein Freund...“)*

Метафоричні пропозиції домену МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ ЛЮДИНИ виражено здебільшого експліцитно: *und ich weiß noch nicht: bin ich ein Falke, ein Sturm / oder ein großer Gesang. („Ich lebe mein Leben...“)*

Мистецтво в ЛПД Р. М. Рільке постає насамперед як мистецтво поезії, яке відображає світ у переломленні через сприйняття поетом, якого надихає Бог. Доменами для ХК МИСТЕЦТВО є ХК ЛЮДИНА (ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ, АНТИТЕЗА, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БОГ (НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БУТТЯ (ЧАС ІСНУВАННЯ, МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), РІЧ (ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, ІНСТРУМЕНТ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), ПРИРОДА (ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ).

Наприклад, домен ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ МИСТЕЦТВА має пропозиційний зв'язок з ХК ЛЮДИНА: *Мистецтво існує тому, що його створює людина-митець: Dieses war dein, du, Künstler; diese drei / offenen Formen. Sieh, hier ist der Ausguß („Requiem für Wolf Graf von Kalckreuth“).*

Домен ТЕ, НА ЩО ДІЄ МИСТЕЦТВО пов'язаний з ХК РІЧ: *Мистецтво діє на речі (картини, книги, музичні інструменти): doch dir, dem Abend und*

den Dichtern / sind, unter rinnenden Gesichtern, / die dunkeln Dinge offenbar („Du bist das Kloster zu den Wundenmalen...“).

Природа у ЛПД Р. М. Рільке ототожнюється з Богом, що відповідає його пантеїстичному світогляду. Доменами для ХК ПРИРОДА є ХК ЛЮДИНА (ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БОГ (ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БУТТЯ (ЧАС ІСНУВАННЯ, МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, ІНСТРУМЕНТ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), РІЧ (ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), МИСТЕЦТВО (МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ).

Наприклад, домен ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ ПРИРОДИ має пропозиційний зв'язок з ХК БОГ: *Природа існує тому, що її створив Бог*, що відповідає пантеїстичному світогляду поета: *jener entwerfende Geist, welcher das Irdische meistert* („Die Sonette an Orpheus“, II, XII).

Домен ТЕ, НА ЩО ДІЄ ПРИРОДА представлено пропозицією *Природа діє на печі: Es lärmt das Licht im Wipfel deines Baumes / und macht dir alle Dinge bunt und eitel* („Die Sonette an Orpheus“, II, XII).

Річ у ЛПД Р. М. Рільке постає як жива сутність, яка допомагає поетові творити й пізнавати світ, що відображає специфіку *речового вірша* – типу поетичного твору, в якому світ описується з перспективи персоніфікованого безмовного об'єкта. Доменами для ХК РІЧ є ХК ЛЮДИНА (РІЗНОВИДИ, МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, ЧАСТИНА, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), БОГ (ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ, НА ЩО ДІЄ), БУТТЯ (ЧАС ІСНУВАННЯ, МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), МИСТЕЦТВО (ПРИЧИНА ІСНУВАННЯ, РІЗНОВИДИ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ), ПРИРОДА (РІЗНОВИДИ, МІСЦЕ ІСНУВАННЯ, ЯКОСТІ, НА ЩО ДІЄ, МЕТАФОРИЧНИЙ КОРЕЛЯТ).

Наприклад, домен ЯКОСТІ РЕЧІ виражається насамперед у експліцитних пропозиціях: *ganz weiße Dinge, rote, bunte Dinge* („Gebet“).

Домен РЕЗУЛЬТАТ ДІЇ РЕЧІ представлено, крім інших, пропозицією *Річ-агенс діє, щоб викликати перетворення*, у такий спосіб ХК РІЧ пояснюється за допомогою ХК ПРИРОДА і ЛЮДИНА: *Ich spürte jede Spitze seiner Spiele, / und war, als ob ein Regen auf mich fiel, / in welchem alle Dinge sich verwandeln* („Fragmente aus verlorenen Tagen“).

Домен ЧАСТИНА РЕЧІ виступає у вигляді пропозиції, яка презентує частини проявів речі як живої істоти: *Річ-ціль містить обличчя, серце, душу, голос*, тобто ХК РІЧ описується за допомогою ХК ЛЮДИНА: *und Stimme war in jedem Ding, / und wie in vielen Glocken hing / die Seele jedes Dings* („Karl der Zwölfte von Schweden reitet in der Ukraine“).

Важливою складовою речового вірша є персоніфікація: *Nur manchmal, heimlich, kommt ein Ding und stellt / sich neben ihn* +> РІЧ є ніби ЛЮДИНА, тому що вона приходить та стає („Der Hund“).

Ключові ХК є взаємно пов'язаними, що проявляється в тому, що кожний концепт пояснюється у матриці за допомогою кожного з інших концептів конфігурації: людина шукає Бога у природі, створюючи витвори мистецтва, які відображають буття світу і перетворення речей. Частіше за все для пояснення інших ХК використовуються ХК ЛЮДИНА і БУТТЯ.

У розділі 3 «Стилістичні засоби актуалізації художніх концептів у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке» схарактеризовано фоно-, лексико-, і синтактико-стилістичні тригери актуалізації ключових ХК ЛПД Р. М. Рільке.

Фоностилістичні тригери охоплюють алітерацію, асонанс і паронімічну атракцію, які підсилюють семантику відповідного слова та активують ХК у ході когнітивної операції фокусування. У ПТ „*Ich liebe dich, du sanftestes Gesetz...*“ поет звертається до Бога, але він не називається прямо: *Lass deine Hand am Hang der Himmel ruhn / und dulde stumm, was wir dir dunkel tun*. Асонанс звуку *u* сприяє активації експлікату ТЕМНОТА/DUNKELHEIT, а алітерація звуку *h* – експлікату НЕБО/HIMMEL, які активують імплікат БОГ і домени ЯКОСТІ БОГА (Бог є темний) і МІСЦЕ ІСНУВАННЯ БОГА (Бог існує на небі).

У ПТ „*Du bist so groß*“ ліричний герой, звертаючись до Бога, наголошує на непохитності його волі, вживаючи пароніми *Wille* і *Welle*. Порівняння сили волі Бога із хвилею сприяє активації пропозиції *Бог є сильний* домену ЯКОСТІ БОГА: *Dein Wille geht wie eine Welle / und jeder Tag ertrinkt darin*.

Лексико-стилістичними тригерами є лексичний повтор і стилістично маркована лексика. **Лексичний повтор** представлено анафорою та епіфорою з контактним або дистантним розташуванням повторюваної лексеми з можливою зміною дистрибуції або граматичної форми. Повторювана лексема сприяє активації концепту, ім'ям якого вона є, або спорідненого концепту у ході когнітивної операції фокусування. У ПТ „*Gebet*“ повтор іменників *Dinge* і *Nacht* з різними прикметниками сприяє активації ХК РІЧ і ЧАС: *Nacht, stille Nacht, in die verwoben sind / ganz weiße Dinge; rote bunte Dinge*.

Стилістично маркована лексика (релігійні й мистецькі терміни, біблеїзми, архаїзми, поетизми й okazionalizmi) активує ХК у ході когнітивної операції фокусування. Приміром, актуалізації концепту БОГ і його ознак сприяють **релігійні терміни** (*der Altarspind* – створка вітваря, *die Ministerantenschelle* – дзвоник причетника, *die Morgenmette* – заутрення), **біблеїзми** (*Elia* – пророк Ілля, *Juda* – Юда, *Abendmahl* – вечеря), а також **архаїзми** (*Schnur* – невістка).

У ПТ „*Damit ich glücklich wäre...*“ спостерігаємо два поетизми – *Lenztagen* (весняні дні) і *Bande* (кайдани), а також два okazionalizmi:

goldbezinkt (освітлений сонцем) та *liebeleise* (ніжно + тихо). У звучанні останнього вгадується слово *Liebelei*, тож ХК ЛЮБОВ і ЩАСТЯ профілюються у рамках доменів ЯКОСТІ ЛЮДИНИ (*Людина є щаслива*) і НА ЩО ДІЄ ПРИРОДА (*Природа діє на почуття людини*): *Damit ich glücklich wäre – / das müßte sein von jenen blanken Lenztagen einer, <...> / Der Bach, dem alle Bande sanken, / weiß nicht, was tun vor Glück, und springt / <...> / Und vor dem Häuschen, goldbezinkt, / um das der Frühling seine Ranken / wie liebeleise Arme schlingt <...>*.

Синтактико-стилістичні тригери маркують сильні позиції тексту (В. О. Лукін), сприяючи семантичному виділенню лексем, які їх наповнюють, що зумовлює актуалізацію релевантних ХК у ході когнітивних операцій соположення траектора й орієнтира (анжамбеман), фокусування (синтаксичний паралелізм, антитеза, хіазм) і специфікації (парентеза, звертання і приєднання).

Встановлено п'ять типів **анжамбеману** залежно від того, який елемент опиняється у сильній позиції (тобто є траектором): 1) залишене слово, 2) перенесене, 3) залишене й перенесене, 4) римоване, 5) слово, що передує залишеному. Приміром, у ПТ „*Das Abendmahl*“ наявний анжамбеман 1-го типу, коли у сильній позиції опиняється залишене слово – займенник *er*. Поет не називає Бога прямо, але читач розуміє, що *er* – це Бог: *sie flattern bange durch die Tafelrunde / und suchen einen Ausgang. Aber er / ist überall wie eine Dämmerstunde*.

ПТ „*Herbsttag*“ ілюструє **синтаксичний паралелізм** підрядних речень, сполучник *wer* з огляду на свою семантику активує в свідомості читача імплікат ЛЮДИНА: *Wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr. / Wer jetzt allein ist, wird es lange bleiben, / wird wachen, lesen, lange Briefe schreiben <...>*.

ПТ „*Ich lese es heraus aus deinem Wort...*“ ілюструє **антитезу**, яка сприяє активації концептів БУТТЯ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ: *Du sagtest leben laut und sterben leise / und wiederholtest immer wieder: Sein*.

ПТ „*Ich bete wieder...*“ ілюструє **хіазм**, який сприяє активації концептів БОГ і ЛЮДИНА: *Gott, mich lachten alle Lacher / und alle Trinker tranken mich*.

У ПТ „*Die Dichter haben dich verstreut...*“ представлено **парентезу** (вставну конструкцію), у якій Р. М. Рільке характеризує поетичне мовлення інших поетів як заїкання, яке супроводжувалося бурею, тобто бурею вихвалень і слави, активуються імплікати БОГ, ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО, СЛАВА. Ідеться про розуміння поетом Бога, який метафорично постає як річ, яку можна розкидати, актуалізується пропозиція *Мистецтво діє на Бога*: *Die Dichter haben dich verstreut / (es ging ein Sturm durch alles Stammeln), / ich aber will dich wieder sammeln / in dem Gefäß, das dich erfreut*. Вставні конструкції поділяються на пояснювальні, метакомунікативні та такі, що передають паралельну інформацію. Наведений приклад ілюструє останній тип.

Звертання сприяє актуалізації: 1) вербалізованого концепту: *Hörst du, Geliebte, ich hebe die Hände („Die Stille“)*, 2) метафоричного кореляту ХК усього ПТ: *O Brunnen-Mund, du gebender, du Mund, / der unerschöpflich Eines, Reines, spricht („Das Rosen-Innere“)* +> ТРОЯНДА є ніби ФОНТАН.

ПТ „*Ich lese es heraus aus deinem Wort...*“ ілюструє стилістичний прийом **приєднання**, яке надає характеристику діям Бога – словами і рухами своїх рук він створював світ і впливав на речі – обмежуючи, тепло і мудро; у такий спосіб активується імплікат БОГ і актуалізується домен ЯКОСТІ БОГА: *Ich lese es heraus aus deinem Wort, / aus der Geschichte der Gebärden, / mit welchen deine Hände um das Werden / sich ründeten, begrenzend, warm und weise.*

Приєднання, звертання і парентеза наближають поетичне мовлення до розмовного і є яскравим проявом діалогічності ЛПД Р. М. Рільке.

У розділі 4 «**Прагматистичні властивості імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке**» розглянуто лінгвостилістичні засоби – метафору, метонімію, перифраз, епітет, алюзію і риторичне питання, які є тригерами імплікатур і слугують критерієм виокремлення їхніх типів.

Імплікатури у ЛПД Р. М. Рільке є конвенційними, тобто прив'язаними до лінгвостилістичних засобів. Конверсаційні імплікатури не є притаманними ЛПД з огляду на специфіку комунікації між автором і читачем, яка відбувається з превалюванням поетичної функції мови та є віддаленою у часі. Істотним чинником виведення імплікатур у ЛПД Р. М. Рільке є пресупозиційні знання.

Встановлені **типи імплікатур** активуються у ході когнітивних операцій аналогового мапування (метафоричні імплікатури), субститутивного мапування (метонімічні й перифразові імплікатури), специфікації (епітетні імплікатури), наративного мапування (алюзивні імплікатури) та профілювання (риторичні імплікатури).

Метафоричні імплікатури маніфестуються у простій метафоричній пропозиції, яка демонструє чотири моделі залежно від експліцитного або імпліцитного способу вираження її елементів. Найчастотнішою є модель, у якій концепт-ціль і спільну ознаку виражено експліцитно, а концепт-джерело – імпліцитно. Приміром, у ПТ „*Ich habe viele Brüder in Soutanen...*“ концепт-ціль ПОЕТ співвідноситься з концептом-джерелом ДЕРЕВО за ознакою *Zweige und Wurzeln / гілля і коріння: von hundert Wurzeln, welche schweigsam trinken. / Nur, daß ich mich aus seiner Wärme hebe, / mehr weiß ich nicht, weil alle meine Zweige / tief unten ruhn und nur im Winde winken.* +> ПОЕТ є ніби ДЕРЕВО, тому що він має гілля і коріння. Концепт ДЕРЕВО є одним із типових метафоричних корелятів у ЛПД Р. М. Рільке, поряд із концептами БУДІВЛЯ, ЛЮДИНА, ПРОСТІР, РІЧ.

Тригерами актуалізації **метонімічних імплікатур** є різні види метонімії (синекдоха, антономазія, метафтонімія), перифразових – різні види перифразу (ознаковий, каузальний, метафоричний, метонімічний і метафтонімічний). Наприклад, у ПТ „*Möchte mir ein blondes Glück erkießen...*“ представлено комплексний перифраз на основі взаємодії метонімії та каузації: *Möchte mir ein blondes Glück erkießen; / doch vom Sehnen bin ich müd und Suchen.* +> *БЛОНДИНИСТЕ ЩАСТЯ заміщає ДІВЧИНУ-БЛОНДИНКУ, оскільки дівчина-блондинка має принести мені щастя.* +> *Я хочу бути щасливим з дівчиною-блондинкою.*

Епітетні імплікатури містять характеристику об'єкта, визначають його якості, важливі в дискурсивному контексті. Приміром, у ПТ „*Vor dem Sommerregen*“ епітет *verblichen* щодо шпалер у кімнаті в будинку свідчить про те, що він довго не ремонтувався і що з часу, коли ліричний герой тут був, пройшло багато років, а згадка про те, що він боявся бути тут у дитинстві, вказує на те, що це батьківська домівка, яку він відвідав після довгих років відсутності: *Es spiegeln die verblichenen Tapeten / das ungewisse Licht von Nachmittagen, / in denen man sich fürchtete als Kind.* +> *Батьківський будинок старий і довго не ремонтувався.*

Алюзивні імплікатури за критерієм зв'язку з денотатом (висловленням, текстом, особою, релігійним сюжетом, історичною подією, витвором мистецтва, народною прикметою/традицією, географічною назвою) мають два типи: 1) пропозиційний смисл, який власне і є культурним денотатом; 2) пропозиційний смисл, який впливає з характеристик культурного денотату. Наприклад, у ПТ „*Mein Leben hat das gleiche Kleid...*“ для передачі імплікатури, що життя поета є простим, поет використовує алюзію на традицію, за якою на Русі царя у смертну годину одягали у простий одяг: *Mein Leben hat das gleiche Kleid und Haar / wie allen alten Zaren Sterbestunde.* +> *Одяг царя на смертному одрі був дуже простим.* +> *Моє життя є дуже простим.*

Риторичні питання як тригери імплікатур становлять загально-питальні (з частками *nicht* і *denn*), спеціально-питальні та альтернативні структури та демонструють п'ять типів за критерієм відповіді: імпліцитна стверджувальна або заперечна відповідь, імплікат у відповіді, відсутність відповіді та подальша експліцитна відповідь. Приміром, ПТ „*Waldteich*“ ілюструє риторичне питання, яке має в імплікатурі заперечну відповідь та виражене спеціально-питальною структурою: *denn ich weiß: die Liebe überwoge. / Wo ist einer, der sie kann?* +> *Ніде.* +> *Над любов'ю не можна панувати.*

ВИСНОВКИ

Комплексна когнітивно-поетична, прагмапоетична та дискурсивно-стилістична методика, застосована в дослідженні лінгвокогнітивних і прагматистичних властивостей поетичного здобутку Р. М. Рільке, дозволила дійти таких висновків.

Поезія Р. М. Рільке розглядається як ЛПД – мовленнєво-мисленнєвий простір, що створюється поетом і його читачем за посередництвом ПТ та поєднує у собі три аспекти – мовний, комунікативний і когнітивний.

Змодельовані матриці ключових ХК свідчать про уявлення Р. М. Рільке про відповідні сутності, що відображено в його ЛПД. Ключові ХК ЛПД Р. М. Рільке БОГ, БУТТЯ, ЛЮДИНА, МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА, РІЧ є взаємно пов'язаними, що проявляється в тому, що кожний концепт пояснюється у пропозиційній матриці за допомогою кожного з інших концептів конфігурації.

Стилістичні засоби розглядаються як тригери, які викликають у свідомості читача активацію художніх концептів у ході когнітивних операцій фокусування (різні види повтору – звуковий, лексичний, синтаксичний, які часто виступають у комплексі, та стилістично маркована лексика), специфікації (парентеза, звертання і приєднання), соположення траєктора і орієнтира (анжамбеман).

Залежно від стилістичного типу тригера, виокремлюються метафоричні, метонімічні, перифразові, епітетні, алюзивні та риторичні імплікатури. Імплікатури активуються у ході когнітивних операцій аналогового мапування (метафоричні), субститутивного мапування (метонімічні й перифразові), специфікації (епітетні), наративного мапування (алюзивні), профілювання (риторичні).

Метафоричні імплікатури маніфестуються у простій метафоричній пропозиції, яка демонструє чотири моделі залежно від експліцитного або імпліцитного способу вираження її елементів. Найчастотнішою є модель, у якій концепт-ціль і спільну ознаку виражено експліцитно, а концепт-джерело – імпліцитно. Типовими метафоричними корелятами у ЛПД Р. М. Рільке є БУДІВЛЯ, ДЕРЕВО, ЛЮДИНА, ПРОСТІР, РІЧ.

Тригерами метонімічних імплікатур є різні види метонімії – синекдоха, антономазія, метафтонімія, перифразових – різні види перифразу – ознаковий, каузальний, метафоричний, метонімічний і метафтонімічний.

Епітетні імплікатури визначають якості об'єкта, які є важливими в дискурсивному контексті.

Алюзивні імплікатури за критерієм зв'язку з денотатом (яким є висловлення, текст, особа, релігійний/міфологічний сюжет, історична подія, витвір мистецтва, народна прикмета/традиція, географічна назва) мають

два типи: 1) пропозиційний смисл, який є культурним денотатом; 2) пропозиційний смисл, який впливає з характеристик культурного денотату.

Риторичні питання як тригери імплікатур у ЛПД Р. М. Рільке демонструють п'ять типів за критерієм відповіді, що міститься в імплікатурі.

Перспективним є встановлення когнітивно-прагматичних характеристик актуалізації окремих ХК і типів імплікатур, поглиблене дослідження виявлених стилістичних засобів у ролі тригерів актуалізації ХК, виявлення когнітивних механізмів зв'язку імплікатів та імплікатур у ЛПД Р. М. Рільке, а також застосування розробленої методики для аналізу ЛПД інших авторів.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ РОБОТИ ВІДОБРАЖЕНО У ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Остапченко В. А., Безуглая Л. Р. Текстовий концепт *leere* в поетическом дискурсе Р. М. Рильке // Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». 2014. № 1124. Вип. 78. С. 16–20. *(Особистий внесок дисертанта полягає у зборі й аналізі мовного матеріалу та викладі положень дослідження).*
2. Остапченко В. О. Метафора у поетичному дискурсі Р. М. Рільке: когнітивно-прагматичний підхід // Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». 2015. Вип. 81. С. 251–255.
3. Остапченко В. Типи імплікатур у поетичному дискурсі Р. М. Рільке // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки». 2016. №. 6 (331). С. 126–130.
4. Остапченко В. О. Синтаксичні індикатори імплікатів у поетичному дискурсі Р. М. Рільке // Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». 2017. Вип. 85. С. 122–127.
5. Остапченко В. О. Алюзійні імплікатури у поетичному дискурсі Р. М. Рільке // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Філологічні науки. 2018. Вип. 164. С. 427–432.

Наукова праця у зарубіжному науковому виданні

6. Остапченко В. О. Анжамбеман як тригер імплікату в лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке // *Science and Education a New Dimension. Philology,*

VI(46), Issue: 159, 2018. С. 56–59. URL : <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-159VI46> (дата звернення 10.09.2018).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Остапченко В. А. Текстовые концепты в имплицативном пространстве поэтического дискурса Р. М. Рільке // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XIV наук. конф. з міжнар. участю, 27 березня 2015 р. Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 168–170.
8. Остапченко В. О. Метафора у поетичному дискурсі Р. М. Рільке // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. 2016-й – рік англійської мови : тези доп. XV наук. конф. з міжнар. участю, 5 лютого 2016 р. Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2016. С. 140–141.
9. Остапченко В. О. Фонологічні індикатори імплікатів у поетичному дискурсі Р. М. Рільке // VII Міжнар. наук. форум «Сучасна іноземна філологія: дослідницький потенціал» : тези доп. у 2-х частинах. Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2016. Ч. 2. С. 42–44.
10. Остапченко В. О. Лексичні індикатори імплікатів у поетичному дискурсі Р. М. Рільке // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доп. XVI наук. конф. з міжнар. участю, 3 лютого 2017 р. Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 92–93.
11. Остапченко В. О. Епітет як індикатор імплікатур у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке // Художні феномени в історії світової літератури: перехід мови в письменництво «Постколоніальні стратегії» : тези доп. IV Міжнар. наук. конф., 6–7 квітня 2018 р. Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 96–97.
12. Остапченко В. О. Дискурсивна конфігурація художніх концептів у лірико-поетичному дискурсі Р. М. Рільке // VIII Міжнародний науковий Форум «Сучасна германістика: наукові дискусії» : тези доп. Х. : Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 102–104.

АНОТАЦІЯ

Остапченко В. О. Лінгвокогнітивні та прагматистичні властивості лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 «Германські мови». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна МОН України. – Харків, 2019.

У дисертації встановлено лінгвокогнітивні й прагматистичні властивості лірико-поетичного дискурсу Р. М. Рільке, що знаходять відображення в актуалізації імплікатур і ключових художніх концептів його авторської картини світу БОГ, БУТТЯ, ЛЮДИНА, МИСТЕЦТВО, ПРИРОДА, РІЧ, які є взаємно пов'язаними у матрицях доменів. Стилистичні засоби

розглядаються як тригери, які викликають у свідомості читача активацію художніх концептів у ході когнітивних операцій фокусування (різні види повтору і стилістично маркована лексика), специфікації (парентеза, звертання і приєднання), соположення траектора й орієнтира (анжамбеман). Залежно від стилістичного типу тригера, виокремлюються метафоричні, метонімічні, перифразові, епітетні, алюзивні та риторичні імплікатури. Імплікатури актуалізуються в ході когнітивних операцій аналогового мапування (метафоричні), субститутивного мапування (метонімічні й перифразові), специфікації (епітетні), наративного мапування (алюзивні), профілювання (риторичні).

Ключові слова: імплікатура, когнітивна операція, лірико-поетичний дискурс, Р. М. Рільке, стилістичний засіб, тригер, художній концепт.

АННОТАЦИЯ

Остапченко В. А. Лингвокогнитивные и прагматилистические свойства лирико-поэтического дискурса Р. М. Рильке. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 «Германские языки». – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина МОН Украины. – Харьков, 2019.

В диссертации выявлены лингвокогнитивные и прагматилистические свойства лирико-поэтического дискурса Р. М. Рильке, находящие отражение в актуализации импликатур и ключевых художественных концептов его авторской картины мира БОГ, БЫТИЕ, ВЕЩЬ, ИСКУССТВО, ПРИРОДА, ЧЕЛОВЕК, которые являются взаимосвязанными в матрицах доменов. Стилистические средства рассматриваются как триггеры, которые вызывают в сознании читателя активацию художественных концептов в ходе когнитивных операций фокусирования (различные виды повтора и стилистически маркированная лексика), спецификации (парентеза, обращение и присоединение), соположения траектора и ориентира (анжамбеман). В зависимости от стилистического типа триггера, выделяются метафорические, метонимические, перифразовые, эпитетные, аллюзивные и риторические импликатуры. Импликатуры актуализируются в ходе когнитивных операций аналогового картирования (метафорические), субститутивного картирования (метонимические и перифразовые), спецификации (эпитетные), нарративного картирования (аллюзивные), профилирования (риторические).

Ключевые слова: импликатура, когнитивная операция, лирико-поэтический дискурс, Р. М. Рильке, стилистическое средство, триггер, художественный концепт.

ABSTRACT

Ostapchenko V. O. Linguistic cognitive, pragmatic and stylistic properties of Rilke's lyrical poetic discourse. – Manuscript.

Dissertation for the Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04 “Germanic Languages”. – Vasyl Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2019.

This thesis aims to identify linguistic cognitive, pragmatic and stylistic features of Rilke's lyrical poetic discourse. These features are implemented in the implicatures and key artistic concepts of the poet's construal of the world.

Rilke's poetry is considered as a lyrical poetic discourse that constitutes mental and linguistic space implemented in a poetic text by the poet and his reader (interpreter). Rilke's lyrical poetic discourse is considered in terms of three following aspects: linguistic aspect (lyrical poetic text featuring a wide range of stylistic means), communicative aspect (the rapport between the author and reader with the prevailing poetic function of language), and cognitive aspect (discursive configuration of artistic concepts).

Key artistic concepts in Rilke's lyrical poetic discourse configure discursively. These concepts modeled as domain matrices account for Rilke's vision of relevant essences as parts and parcel of the author's construal of the world. The key artistic concepts of Rilke's construal of the world are co-referenced in the following way. Man (MENSCH) is looking for God (GOTT) in the nature (NATUR), he creates works of art (KUNST) that reflect existential features of the world (DASEIN) and transformations of things (DING).

Stylistic means in Rilke's lyrical poetic discourse are viewed as verbal triggers of artistic concepts in the reader's mind. The cognitive construals as underpinnings of these stylistic means are the following: focusing (for different types of reiterations, such as phonetic, lexical, and syntactic ones that often occur in complexes, and for stylistically marked lexis), specification (for partitions, conversions, and additions), juxtaposition of trajector and landmark (for enjambement).

Phonostylistic triggers include different types of sound reiteration (alliteration, assonance, and paronymic attraction) that augment the semantic value of the word.

Lexical and stylistic triggers of artistic concepts are the following: lexical reiteration (anaphora and epiphora that feature an immediately or distantly reiterated lexical unit with variations of its distribution or grammatical form) and stylistically marked lexis (religious or artistic terms, Biblical expressions, archaisms, poeticisms, and occasional units).

Syntactic and stylistic triggers of artistic concepts tag foregrounding elements in the text. They include: five semantic types of enjambement, syntactic parallelism, antithesis, chiasm, three types of parenthesis, address, and parceling.

In terms of the stylistic type of the trigger, metaphorical, metonymic, periphrastic, epithetical, allusive, and rhetorical implicatures are distinguished.

Implicatures are activated as cognitively underpinned by the following types of construal: analogous mappings (for metaphorical implicatures), substitutive mappings (for metonymic and periphrastic implicatures), specification (for epithetical implicatures), narrative mappings (for allusive implicatures), profiling (for rhetorical implicatures).

Metaphorical implicatures are manifest in simple metaphorical propositions that feature four models conditioned by the explicit or implicit nature of its elements. The most frequent is the model with an explicit target concept and implicit source. Typical metaphorical source concepts in Rilke's lyrical poetic discourse are BAUM, DING, GEBÄUDE, MENSCH, and RAUM.

Metonymic implicatures of Rilke's lyrical poetic discourse are triggered by the following types of metonymy: synecdoche, antonomasia, and metaphtonymy.

Epithetic implicatures feature an object and articulate its qualities that are pivotal in discursive context.

In terms of the reference to the denotation (the latter includes a statement, a text, a person, a religious/mythological plot, a historical event, a work of art, a national symbol/tradition, and a toponyme), allusive implicatures fall into two types: 1) propositional value that manifests a cultural denotation; 2) propositional value that derives from the features of a cultural denotation.

Rhetorical questions as triggers of implicatures in Rilke's lyrical poetic discourse feature five types in terms of the possible answer rendered in the implicature.

Key words: artistic concept, construal of the world, implicature, Rilke's lyrical poetic discourse, stylistic means, trigger.

Підписано до друку 02.04.2019.
Формат 60х90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 2802/2019. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 971661 від 13.12.2005.